

DERLEYENİ MEÇHUL MENSUR BİR MECMUA ÖRNEĞİ

İsmail AVCI*

Özet

Manzum veya mensur çeşitli hacimde ve muhtelif türdeki metinlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan mecmualar, dikkate değer bilgiler içeren klasik kaynaklar arasındadır. Tertip hususiyetleri ve içerdikleri malzeme itibarıyla çeşitli şekillerde tasnif edilen bu eserler, yazıldıkları dönemde rağbet görmüş birçok edebî ürünün günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Mecmualar bu bakımdan edebiyat tarihi için oldukça kıymetlidir. Toplayıcısı çoğunlukla meçhul olan bu eserlerin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde çok sayıda örneği mevcuttur. Bu örneklerin klasik Türk edebiyatı açısından bakıldığında en göze çarpan kısmını şiir mecmuaları oluşturur. Ancak mensur metinlerin derlenmesiyle meydana getirilen mecmualar da mirasın önemli bir parçasıdır. Bu yazıda ele alınacak olan Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar 1457 numarada kayıtlı mecmua da içerisinde sekiz farklı metnin yer aldığı mensur bir eserdir. Çalışmada önce mecmua hakkında genel bilgiler verilecek ve daha sonra eserin muhtevası üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mensur mecmua, nasihatname, zafername, el falı, kıyafetname, okçuluk.

A SAMPLE OF AN ANONYMOUS "MECMUA" WRITTEN IN PROSE

Abstract

Mecmuas consisting of a wide variety of texts of various volumes written in verse or prose are amongst the classical resources that contain valuable information about the past. Categorized in various forms based on their arrangement and the reading material contained within, these works enabled many literary works which were approved during their time to reach our time. For this reason, mecmuas are valuable for the history of literature. A great deal of samples of mecmuas gathered together by anonymous collectors is available in both national and international libraries around the world. The most outstanding examples associated with classical Turkish literature are composed of poetry mecmuas. On the other hand, mecmuas composed of a collection of the texts written in prose are also an integral component of the literary heritage. Mecmua written in prose and composed of a collection of eight different texts registered in Süleymaniye Library Yazma Bağışlar Nr. 1457 will be reviewed in this paper. In the beginning, general information about the work will be provided and then the content of the work will be discussed.

Keywords: Mecmua written in prose, nasihatname, zafername, chiromancy, typology, archery.

Giriş

Mecmua, çeşitli şekil ve hacimdeki manzum veya mensur, seçilmiş metinlerin bir araya getirildiği eserlerin genel adıdır. Bu tür eserler bir kişiye ait metinlerden oluşabileceği gibi birden çok şair ya da nasirin elinden çıkmış şiir veya nesir örneklerini de ihtiva edebilirler. Başlangıçta ayetler, hadisler, fetvalar, dualar, hutbeler, şiirler, ilahiler, şarkılar, mektuplar, latifeler, lügaz ve

* Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, ismailavci@balikesir.edu.tr

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

muammalarla ilaç tariflerinin ve faydalı bilgilerin, notların, tarihî belge ve kayıtların derlendiği bir not defteri hâlinde ortaya çıkan mecmua, zaman içinde gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır (Uzun 2003: 265).

Mecmualarda birçok farklı türde ve biçimde eser bulunduğu gibi, tek bir tür ve şekle münhasır mecmualar da bulunmaktadır. Şiir, risale, hadis, fetva, dua, fevaid, hutbe, letaif, zikir ve evrad, hikâye, münşeât, mektup, müsvedde, ilam, söz, deyiş mecmuaları, tarih manzumelerini içeren mecmualar, tıpla ilgili mecmualar, gizli ilimlerden bahseden mecmualar, müzikle ilgili mecmualar, hadis ve tefsir benzeri kaynaklardan edinilen dinî bilgilerin yer aldığı mecmualar bunlardan bazılarıdır. Klasik şiire ait türler ve nazım şekillerine mahsus manzumelerin toplandığı mecmuaların bu yekûn içinde önemli bir yeri vardır. Kaside, naat, gazel, nazire, rubai, terkîb-i bend, tercî-i bend mecmuaları, sadece müstakil beyitler bulunan mecmualar, birden çok şairin divanlarını barındıran mecmualar gibi. Ayrıca bazı mecmuaların derleyicilerinin adıyla anıldığı (Münşe'ât-ı Ferîdûn, Pervâne Bey Mecmû'ası vb.), bazılarının özel adları olduğu (Câmi'u'-n-nezâ'ir vb.) görülmektedir (Gıynaş 2011: 246-7).

Klasik Türk edebiyatında mecmualar üzerine yapılan çalışmalar son zamanlarda oldukça artmıştır. Şimdiye kadar yayımlanmış çeşitli yazılardan başka özellikle 3 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı" çalıştayını (Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, haz. Hatice Aynur vd., Turkuaz Yay., İstanbul 2012), 30 Haziran 2012 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen ve Mecmuaların Sistemik Tasnifi Projesi'nin (MESTAP) etrafınca ele alındığı "Osmanlı Şiirinin Hazineleri: Mecmualar ve Cönkler" çalıştayını (Gürbüz 2013), *Turkish Studies* dergisinin Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'na ithaf edilen ve mecmua konusuna ayrılan Kış 2013 (8/1) sayısı son dönemde mecmua konusundaki çalışmalar için atılan önemli adımlardır.

Klasik Türk edebiyatı açısından bakıldığında mecmua denilince çoğu zaman şiir mecmuaları akla gelmektedir. Ancak mensur metinleri ihtiva eden mecmualar da mirasın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu yazıda konu edilen mecmua da bu türden mensur bir eserdir.

1. Mensur Mecmuaya Dair Genel Bilgiler

Eldeki mecmua Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1457 numarada kayıtlıdır. Eser toplam 95 varaktır. 92a boştur. Mecmuanın asıl kısmını oluşturan ilk beş risalenin bulunduğu 91b'ye kadar olan kısım 9, takip eden iki risale 15 ve son metin 17 satırdır. Yazı nesihtir ve yer yer harekelidir. Mecmuanın kim tarafından tertip edildiği tespit edilememiştir. Yine tertip tarihi ve yeri gibi bilgiler de yoktur. Mecmuanın üç yerinde (1b, 45b ve 91b) farklı bir el tarafından yazılmış "Sâhibuhu 'İzzet Usta" temellük kaydından eserin İzzet Usta adlı bir kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır. Mecmuada son metin hariç, diğerlerinde başlıklar ve metin içindeki bazı kelimeler sürh mürekkeple yazılmıştır. Eserin iç kapağında başka bir el tarafından sonradan eklendiği belli olan özensizce yazılmış bir fihrist mevcuttur. Burada mecmuada yer alan risale isimleri, bunların dili, sayfa ve satır sayılarına dair bilgiler yer almaktadır. Fihristte risale adları şöyle sıralanmıştır:

1. *Nasîhat-i İskender,*
2. *Zafer-nâme-i Nûşi'r-revân,*
3. *'İlm-i Yed,*
4. *Risâle-i Tûlü'l-'ömr ve Kasru'l-'ömr,*

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

5. *Kıyâfet-nâme-i Yûnus Efendi,*
6. *Risâle-i Nu'ûtü'l-kavs-Okculuk,*
7. *Halk İ'tikâd ve Ahlâkları,*
8. *Peygamberimizün 20 Tane Buyrukları,*
9. *Halkı Tahsîle Ta'vîk Hakkında Pâdişâhuñ İrâdesi."*

Aşağıda da görüleceği üzere fihristte "Risâle-i Tûlü'l-'ömr ve Kasru'l-'ömr" olarak yer alan ve ayrı bir esermiş gibi görünen başlık aslında 'İlm-i Yed'e dâhildir. 1a'da başka bir el tarafından söz konusu eserlerden dördünün adları (Nasîhat-i İskender ve Kıyâfet-nâme ve Kavs-nâme ve Zafer-nâme-i Nûşi'r-revân) yazılmıştır.

Mecmuanın ilk beş risalesi aynı elden çıkmış art arda sıralanan metinlerdir ve bir bütünlük arz etmektedir. Geriye kalan üç metin yine mecmuayı kaleme alan kişinin yazdıkları olmalıdır ancak bunların sonradan eklenmiş olma ihtimali yüksektir.

2. Mecmuanın Muhtevası

Mensur mecmuada toplam sekiz metin yer almaktadır. Bunlardan en hacimlisi okçuluktan söz eden beşinci metindir. Muhteva özellikleriyle bu metinler aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.1. Nasîhat-i İskender

Mecmuadaki ilk eser (1b-3b) "İskender-i Zü'l-karneyn Hâcesi Aristatâlis-i Hâs[uañ] Nasîhat ve Terbiyet İçün Gönderdüğü Cevâblardur" başlığını taşımaktadır. İskender'e hocası Aristo'nun verdiği otuz öğüdü ihtiva eden nasihatnamenin başka nüshaları da (Süleymaniye Ktp. Hacı Beşir Ağa 656/45, Pertev Paşa 247/M2; Millî Ktp. Yz A 37/3, Yz A 3757/21, Yz A 5020/11, Yz A 5192/10; Kastamonu İl Halk Ktp. 86; TDK Ktp. A 102) vardır. Çoğu nasihat türü eserlerde gördüğümüz bu öğütler birkaç kelimelik kısa öğütlerdir ve şöyledir:

"Nasîhat-i evvel sırruñı sakla, ikinci az söyle, üçüncü sâdık ol, dördüncü müte'ennî ol, beşinci gavgâlu yirden nefret eyle, altıncı bilâ-sebeb kimse ile husûmet eyleme, yidinci kimse'i zemm itme, sekizinci fakîrleri tahkîr itme, tokuzuncu ululara ri'âyet eyle, onuncu 'akluñ zâyî' olacak kadar hamr içme, on birinci mevtüñi añ, on ikinci bilmedüğüñ kimseler ile mukârîn olma ve tîz olma sâbir ol, on üçüncü herkes hakkında halîm ol, on dördüncü az kimse ile münâsebet eyle, on beşinci şol kimseye i'timâd ve i'tikâd itme kim senüñ ile düşmenliği sebkat itmiş ola, on altıncı bir nesne kim ele girmesi muhâl ola anuñ için gam yiyüp bî-huzûr olma, on yidinci biregünüñ musîbetine şâd olma, on sekizinci senden ulular ile mücâdele eyleme, on tokuzuncu kimseye riş-hande eyleme, yigirminci müstakîm ol, yigirmi birinci musîbete sabr eyle, yigirmi ikinci tâli'üñ el virmek ile magrûr olma, yigirmi üçüncü mütevâzî' ol, yigirmi dördüncü mütekebbir olma, yigirmi beşinci evvel fikr eyle andan söyle, yigirmi altıncı sırruñı oglancıklara ve dîvânelere söyleme, yigirmi yidinci bir iş işlemek dileseñ ol işüñ soñını fikr eyle andan işle, yigirmi sekizinci 'âkıbet-endîş ol, yigirmi tokuzuncu mazlûm âhından sakın, otuzuncu râzuñı kimseye açma derûnuñda sakla." (1b-3b).

2.2. Zafernâme-i Nûşirrevân

Mecmuadaki ikinci eserin (3b-16b) başlığı "Fî-Beyân-ı Zafer-nâme-i Nûşi'r-revân-ı 'Âdil" dir. Yurt içindeki çeşitli kütüphanelerde başka nüshalarına da rastlanan (Çakır 2013: 169-71) eserin nasıl yazıldığı baş kısmında şöyle anlatılmıştır: Nûşirrevân bir gün devlet erkânını huzurunda toplar ve orada bulunan Büzürcmihr'e çeşitli sorular sorar. Padişah bu soruların ve Büzürcmihr'in o anda verdiği cevapların yazılmasını emreder ve ortaya çıkan esere Zafernâme

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

denilir. Eser devlet hazinesine konulup saklanır. Nûşirrevân ileride çocuklarının bu eserdeki bilgilere göre başka mülkler üzerinde "zafer" kazanmalarını istediğinden böyle yapmıştır. Ancak zaman içinde bu eser hazineden çıkar, elden ele dolaşırken Horasan padişahı Sultan Sencer'in eline geçer. Sultan Sencer eseri Acem halifesi Nûh bin Mansûr'a hediye olarak gönderir. Nûh bin Mansûr da eseri Pehleviceden Farsçaya çevirmesi için Ebû Ali Sînâ'ya verir. Eser böylece Farsçaya çevrilir. Sonraki hükümdarlar bu eserle amel ederler. Eldeki Zafernâme söz konusu bu Farsça metnin bir kısmının tercümesini ihtiva etmektedir. Mütercim, *"Biz dahi bu mahalde Zafer-nâme'den ba'zı esvile ve ecvibe latîfesini Türkî diline tercüme kılup takrîr ve tahrîr eylemek münâsib göründüğü ecilden tesvîd olundu ki elli altı mes'eledür..."* (5b-6a) şeklinde bir açıklama yapar.

Soru-cevap şeklinde kaleme alınan ve yer yer beyitlerle süslenen eserde genel olarak ele alınan konular şunlardır: Kişinin kendini övmesi, çalışmak ve kader, edep, ilmin değeri, çıkar peşinde koşandan ve sonradan zengin olan cimriden korkmak, cömertlik, dindarlık, sıhhat, dostluk, mutluluk, iyilik yapmak, hüner öğrenmek, yiğitlik, intikam duygusunu yok etmek, affetmek, doğruluk, halkı yaramaz işlerden uzaklaştırmak, ayıpları örtmek, Huda'nın, peygamberin ve padişahın buyruğunu dinlemek, kanaat, hayâsızlık, kibir, zalimlik, az yemek, az söylemek, çok dinlemek, az uyumak, açgözlülük, ahlaklı olmak, tevazu, güler yüzlü olmak, doğru kişilerle meşveret etmek, padişahlara sevimsiz gelen kişiler, insafı olmak, fakirlik ve zenginlik, rızık, bedeni besleyen nesnelere, temiz giyinmek, hoş kokular sürmek, ahreti dünyadan üstün tutmak, şehvet, şükür, hasetlik, adalet, acelecilik, nefis, ahmaklık, uyku ve ölüm. Eserin başından bir bölüm örnek olarak şöyledir:

"Su'âl: Nûşî'r-revân-ı 'Âdil Büzürcmihr-i kâmile aytdı, Hak Te'âlâ'dan ne isteyelüm ki istediğümüz gâyetde ma'kûl ve pesendide makhûl ola? Cevâb: Ol kâmil aytdı, üç nesne iste, evvel sıhhat, ikinci ganîlik, üçüncü belâlardan emîn olmak. Su'âl: Ol ne nesnedür ki her yirde ve her zamânda lâyük ve sezâvârdur? Cevâb: Hüner öğrenmek ve mâl cem' etmek ve dâstlar gönîlüni saklamak. Su'âl: Nâ-ma'kûl ve nâ-münâsib kâr gördüğüm zamânda bir dâstdan ne tarîk ile müfâreket eyleyem? Cevâb: Üç nesne ile varup hâlin sormamağla ve ziyâret itmemele ve andan nesne istememele. Su'âl: İşümi kime ısmarlayayum ki pâk ola? Cevâb: Gâyet eyü dâsta

Dilersen pâk ola iy dâst bir iş

Güzide yâruña eyle sipâriş

Su'âl: Ol ne nesnedür ki hemîşe âdeme yâr olur? Cevâb: Yigitlik çağında 'ilm öğrenmek pîrlikde 'amel eylemek..." (6a-7b).

2.3. İlm-i Yed

Mecmuadaki üçüncü eserdir ve 16b-24b varakları arasında yer alır. "Der-Beyân-ı 'İlm-i Yed" başlığını taşıyan eserde "Hâzâ Ahkâm-ı Kesret-i Evlâd ve Killet-i Evlâd" ile "Hâzâ Ahkâm-ı Tûlü'l-'ömr ve Kasru'l-'ömr" olmak üzere iki alt başlık da vardır. Eserin muhtevası başlıktan hemen sonra gelen şu cümlelerle ifade edilmiştir: *"Eliñ uzunluğı ve kısıalığı ve dahi barmaklaruñ uzunluğı ve kısıalığı ve yine delâlet itdüğünüñ 'ilmin beyân ider."* (16b). Ardından bu ilmin mahiyeti hakkında bilgiler verilmiştir: *"Bu 'ilm gâyet ile şerîf ve latîfdür ve 'ilm-i firâsetden 'add olunur ve 'ömrüñ kısıalığı ve uzunluğı ve mâluñ kesretin ve killetin ve neslüñ ziyâde olmasını ve noksânını ve kesb ü kârüñ ve müsâ'ade-i rûzgâruñ ahvâlini ve sa'âdet ü şekâvetini bu 'ilmden ma'lûm etmek olur..."* (17a).

Eserde parmakların uzunluğunun nasıl ölçüleceği, her bir parmağın dip ve uç kısımlarını karşılayan harfler (ebced, hevvez, huttî) tek tek anlatılır. Metnin sonuna bu harflerin hangi parmaklara denk geldiğini gösteren bir el çizimi de eklenmiştir. Burada harfler ve parmaklar şöyle

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

anlatılmıştır: "Şimdi ma'lûm ola kim barmaklaruñ mîkdârını haytla almak isterseñ gerekdür kim aslından ki anuñ üzerine (') elif yazılmışdur tutasın serçe barmaguñ başında (ب) be yazılmışdur pes serçe barmaguñ yanındaki barmak ki aña tahâret barmagı dirler anuñ dahi tûlini buña göre alasin ve anuñ aslında (ج) cim ve başında (و) dal yazılmışdur ve orta barmaguñ aslında (ه) he ve başında (و) vav yazılmışdur ve şehâdet barmaguñ aslında (ز) ze ve başında (ح) ha yazılmışdur ve baş barmaguñ aslında (ط) tı ve başında (ع) ye yazılmışdur harfden harfe barmaguñ tûlidür pes barmaguñ tûlini aldıktan ..." (18b-19a).

İlm-i Yed'in ilk kısmında daha çok kişinin zenginlik-fakirlik durumuna dair eldeki işaretler üzerinde durulmuştur. Örneğin anlatıldığına göre dirsekten serçe parmağına uzatılan ip serçe parmağın üçüncü bükümüne erişirse bu elin sahibi 10 bin akçe kazanmaya kadir bir kişidir: "... haytuñ ucu serçe parmağın üçüncü bükümüne yitüşürse bu nev'e elüñ sâhibi on biñ akçe kesbine kâdir olabilir ammâ artuga kâdir olamaz..." (21b). Eserin ikinci kısmı evlat çokluğu-azlığı konusundadır. Eğer kişinin baş parmağındaki bükümler ikişer görünürse bu evlat çokluğuna delalet eder. Üçüncü kısımda ömür kısalığı-uzunluğu konu edilmiştir: "Ve dahi 'ömüñ tûli ve kasrı bilinmek için kâ'ide budur ki ayada olan bükümüne ki serçe barmaguñ altından ve şehâdet barmaguñ arasına nazar idesin eger bükümüne gâyetle âşkâre ve zâhir olup serçe barmaguñ altından ayanuñ bir tarafına tecâvüz itmiş ola 'ömrüñ uzunluğuna delâlet ider..." (23b-24a).

2.4. Kıyâfetnâme-i Yûnus Efendi

Mecmuanın 25a-43a varakları arasında yer alır. Eser "Hâzâ fi-Beyân-ı Kıyâfet-nâme-i Mergûb ez-Te'lîfât-ı Merhûm Yûnus Efendi Rahmetu'llâhi 'Aleyhi Rahmeten Vâsi'aten" başlığını taşımaktadır. Bu başlıktan kıyâfetnamenin, mecmuanın yazıldığı dönemde vefat etmiş olan Yûnus Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde başlıktan sonra doğrudan konuya girilir: "Ma'lûm ola ki Aristatâlis ve Bukrât ve İmâm Şâfi' ve İmâm Seyyid 'Alî Hemedânî ve sâ'ir hükemâ-yı Hind ü Rûm müttefiklerdir ki ahsen-i hilkat ve a'del-i hey'et budur ki gâyetle uzun olmaya kısa dahi olmaya zâtı yumşak ola ve gâyetle ak olmaya belki humret ola..." (25a-b). Bu şekilde başlayıp devam eden eserde müellif birkaç varak sonra geçmişte yazılan bu tür eserlerin tertibine uymak gerektiğini söyler ve önce kıyâfet ilminin sınırları ve tarifini verir: "... şimdi biz bu mahalde selefüñ tertîbine ri'âyet olunup kıyâfeti başdan ayaga varınca her 'uzvuñ ahkâmını tahrîr idelüm..." (28a).

Kıyâfetnamede renk, büyüklük-küçüklük, incelik-kalınlık, sertlik-yumuşaklık, yükseklik-alçaklık, düzlük-yuvarlaklık, tezlik-yavaşlık gibi değişik bakımlardan insanlara ait şu uzuvlar ve özellikler üzerinde durulmuştur: Baş, vücuttaki kıllar, yüz, alın, kaş, göz, burun, ağız, dudak, diş, çene, sakal, et, yanak, kulak, boy, ses, konuşma, nefes alıp verme, gülme, boyun, karın, arka, kürek, parmak, aya, tırnak. Bu uzuvların ve özelliklerin nelere delalet ettikleri de kısa kısa açıklanmıştır. Örnek olması bakımından dişle ilgili kısımda şöyle denilmektedir: "... küçük diş ki arası açık ola niyyetüñ za'fına ve bâtnuñ süstlûğine delîldür (...) uzun ve büyük diş şerre meyl ve fitne-engîzlige delîldür (...) küçüklükde ve tarlıkda ve açuklukda mu'tedil olan diş togrı söylemege ve eyü söylemege delâlet ider (...) egrî bügri birbirinüñ üzerine düşmüş dişler mekr ü hîle ve tabî'atüñ nâ-hemvâr ve nâ-mevzûnlığına delâlet ider..." (36a-b).

Müellif eserin sonunda akıllı kimsenin kendi bedenine bakmasını, her bir uzvun vasfının neye delalet ettiğini görmesini ve ona göre davranarak ahlakını güzelleştirmesini tavsiye eder. Böylece cennetin sekiz kapısı onun yüzüne açılacaktır: "Pes elbette gerekdür ki 'âkil olan kimesne kendü bedeninin a'zâsına ve eczâsına nazar eyleye ve göre ki her 'uzvu neye delâlet ider aña göre 'âmil olup tebdîl-i ahlâka sa'y eyleye tâ kim behîştüñ heşt deri anuñ yüzine açılıp ahlâk-ı zemînenüñ derekâtından kurtıla." (42b-43a).

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

2.5. Nu'ütü'l-kavs

Mecmuanın 43a-91b varakları arasında yer alan eser "Hâza'r-risâletü fi-Beyâni Nu'ütü'l-kavs" başlığını taşımaktadır. Konusu okçuluktur ve mecmuadaki en hacimli eserdir. Müellif belli değildir. Eser yazılırken başka bazı eserlerden faydalanılmış ancak bunların adları değil müellifleri zikredilmiştir. Mürhef bin Abdülkerîm, Sa'îd bin Haffî es-Semerkindî, Seyfû'l-Mücâhidîn, Ebû İshâk el-Vefâ, Ebû Hâşim Yâverdî, Ebu'l-Hasan, Bâbek oğlu Erdeşîr-i Behlûl bu isimlerdendir. Müellif bunlar arasında en fazla Mürhef bin Abdülkerîm adını anmış, onun eserinden çokça faydalanmıştır.

Nu'ütü'l-kavs, 33 "fasl" hâlinde kaleme alınmıştır. Fasl başlarında yazar nelerin anlatılacağını ifade etmiştir. Örneğin birinci fasıl şöyle başlamaktadır: "... *ya'nî okuñ sıfatların beyân ider oka sehm dirler...*" (44b). İlk iki fasıl yayın ve okun tanıtılmasına ayrılmıştır. Bunların Arapçadaki karşılıkları, yay ve okun her bir parçasına verilen adlar burada anlatılmıştır. Müellif ikinci fasılın sonunda "*Şimden soñra ok atmağı beyân idelüm*" (45b) diyerek okçulukla ilgili asıl kısma giriş yapmıştır. Buradan itibaren geri kalan fasıllarda işlenen konular şöyledir: Ok atmanın aslı, yay kirişi, yay kurma, atış şekli, ok bağlama, ok çekme, ok salma, atılacak yeri tayin etme, okun uzunluğu ve ağırlığı, yayın uzunluğu ve ağırlığı, temrenli ve temrensiz oklar, iki kirişli yay, uzağa ok atma, at üstünde ok atma, kirişin bileğe ve parmağa dokunmasının sebebi, ok atarken tırnağın kırılması, kirişi kulağa vurma, kirişin sol elin baş parmağını sıyırması, sağ elin baş parmağının ağrması, kirişin sakala vurma, kabzanın darlığı-genişliği, okun menzili, nişan, ok atarken oturulacak yer, ne zaman ok atmak gerekir, ok atmada üstatların önceliği, daire şeklindeki nişana atılan okların isabet ettiği yere göre değeri ve neye delalet ettiği, ok atarken vücudun hareket etmesi, ok atarken parmakların tutuş şekli, hoca ve öğrenci açısından okçuluğun edepi.

Örnek olması bakımından 33. fasılda anlatılan okçuluğun edeplerine dair kısım eserde şu şekilde verilmiştir: "*Şunuñ beyânındadır ki 'âlimler ve müte'allimler ya'nî öğrencilere ne nesne vâcibdür ok atmağıñ edeblerinden Mürhef bin 'Abdü'l-kerîm aydur 'âlimlere vâcibdür ki ok atmağı kimseye ta'lîm kılmaya illâ atası anası destûryla ve dahi şol kişiye öğrede ki anuñ öğrenmegi Tañrı 'aşkına ola ve dahi riyâ kasd eylemeye ve dahi Yahûdiye ve Nasrânîye ve İslâm dîninden gayrıya i'tikâd kılanı eyle kimseye ta'lîm itmeye ve dahi câyizdür ki ta'lîm için nesne illâ hâcet kadar ve dahi ok yay harc[ı] kadar ton kadar artuk almak câyiz degil ve hem müte'allime dahi vâcibdür ki atmağıñ harcını helâl kesbden kıla ve dahi atmakdan kasdı Allâh rızâsı ola ve dahi ok atmak sebebinden vâcib olmuş 'ibâdetleri terk eylemeye ki 'ibâdete meşgûl olmak ta'lîmine kuvvettür ve dahi Allâh Te'âlâ şol kimseler ile biledür ki Tañrı'dan korkarlar ve ihsânlar iderler ve Allâh'a şükr iderler ve üstâdına minnet iderler ve dahi Hak Te'âlâ buyururlar ki "Añuñ beni ve baña şükr kılmañ küfr kılmañ eger şükr iderseñüz ni'metiñüz ziyâde kılam."* Ve dahi cenâbet hâlinde ve tonunda bâtınında necis var iken ok atmaya ve hem okı atarken sakına şol nesneden ki namâz içinde sakınur..." (88b-90a). Buradan itibaren Hz. Muhammed'in ata binen ve kılıçla oynayan iki topluluğa selam vermesi ancak ok atanlara selam vermemesine dair bir hadisten söz edilir ve eser böylece sona erer.

2.6. Ne Zaman Tıraş Olmak Gerekir

Mecmuanın 92b-93a varakları arasında yer alan kısa metinlerden biridir. Metnin bir başlığı yoktur. Doğrudan Arapça bir dua cümlesiyle başlar ve hemen ardından hangi gün tıraş olunursa bunun neye delalet edeceği açıklanır. Sonra da yine tıraşla ilgili kısa bir hikâye anlatılır.

Esere göre bir kişi pazar günü tıraş olsa bir sonraki pazar gününe kadar sıkıntıya müptela olur. Pazartesi günü tıraş olsa veya hamama gitse devleti artar, nimeti günden güne çoğalır. Salı günü tıraş olsa hasta olur, eğer kırk salı tekrarlarsa şehit olur. Çarşamba günü tıraş olsa rızkı artar, meşakkatsiz nimet bulur. Perşembe günü tıraş olsa cümle halk içinde heybetli olur, rızkı çoğalır.

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

Cuma günü tıraş olsa ömrü uzar, malı çoğalır. Ancak cuma günü namazdan önce tıraş olursa saçlar cuma sevabından mahrum kalırlar ve Hakk'a şikâyetle bulunurlar. Cumartesi günü tıraş olsa gam ve kederden kurtulamaz. Devamlı cumartesi günü tıraş olan kişi bir belaya müptela olur. Burada sürekli cumartesi günü tıraş olan bir Yahudi hakkında şöyle bir hikâye anlatılmıştır: "*Hikâyet olunur ki bir Cehûd otuz tokuz şenbe günü tırâş olup kırkinci tırâşında hammâma varup yine tırâş olurken dellaka aytdi sizün peygamberiñüz Muhammed didi ki kırk şenbe günü tırâş olan elbette bir nekbete irer ben kırk şenbe günü tırâş olun bir nesne zuhûr itmedi didükde bu bir dahi hâsâ ki bizüm peygamberümüz yalan söyleye diyü ustura ile bogazını çalup helâk itdi.*" (93a).

2.7. Hz. Peygamber'in Pend-i Şerîfleri

Mecmuada 93b-94a varakları arasında bulunan metnin başlığı "Bâb-ı Hazret-i Risâlet-penâh Hazretlerinüñ Pend-i Şerîfleridür" şeklindedir. Burada fakirliğe sebep olan yirmi husus zikredilmiştir. Bu kısım metinde şöyle verilmiştir: "*Yigirmi nesne fakra bâ'isdür anları beyân ider 1. Yalıncağ işemek, 2. Cünüble ta'âm yimek, 3. Etmek ufağın hor tutmak, 4. Sogan sarımsak kabugun yandurmak, 5. Atasın anasın adıyla çağırmaq, 6. Her agaça dışın kurcalamak, 7. Kapu işigi üstüne oturmak, 8. Elini yüyüp etegine silmek, 9. Aç karnına sogan yimek, 10. Ördümcek agını oda komak, 11. Sabâh namâzını kılup uyumak, 12. İlden evvel bâzâra gitmek, 13. Bâzârdan ilden soñra [gelmek], 14. Dilenci elinden etmek almak, 15. Ataya anaya yavuz du'â etmek, 16. Yire koyu yatmak, 17. Mûmı üfürüp söyündürmek, 18. Her işi besmelesiz başlamak, 19. Süpüründiyi kapu ardında komakdur, 20. Ni'mete şükr kılmamakdur. Bu zikr olunanlaruñ cümlesinden sakınup hazer eylemek gerekdür ta ki fakîrlikden emîn ola.*" (93b-94a).

Metnin ikinci kısmında dünyayı ve ahreti mamur edecek yedi hasletten söz edilir. "Bâb-ı Hazret-i Resûl'den Menkûldür" başlığı altında anlatılanlar şöyledir: "*Aleyhi's-salâtü ve's-selâm yidi haslet bir kimesnede olsa dünyâsı ve âhireti ma'mûr ola her neye mübâşeret iderse bi'smillâhi'r-rahmâni'r-rahîm, ikinci her hâlde Allâh Te'âlâ hazretlerine hamd idüp el-hamdü li'llâh diye, üçüncü gazab deminde lâ-havl diye, dördüncü müsibet vâkı' olsa innâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'ün diye, beşinci günâh eylese fi'l-hâl istigfâr idüp tevbe eyleye, altıncı bir murâda niyyet eylese inşâ'Allâh diye, yidinci dâ'imâ zikru'llâha meşgûl ola. Hak sübhânehu ve Te'âlâ hazretleri cümlemüze 'amel-i sâlih müyesser eyleye âmîn.*" (94a).

2.8. Bir Padişah İradesi Sureti

Mecmuada yer alan son metin (94b) bir padişah iradesidir. Eserde herhangi bir isim zikredilmediği için bu fermanın hangi padişah tarafından gönderildiği belli değildir. Ancak metnin "*Sen ki kapudân paşasın birkaç seneden berü miyân-ı milletde ...*" şeklinde başlamasından ve sonunda "*siz ki cümle ümmet-i Muhammed'süñüz*" ifadesinden muhatabın zamanın kaptan-ı deryasıyla fermanın gönderildiği bölgedeki halk olduğu anlaşılmaktadır. Padişah bu iradesinde halka zulmedildiğini, halk arasında başta dinî ilimler olmak üzere ilim yolundan sapıldığını, bu sebeple cehaletin çoğaldığını, bunun sonucunda da milletin Allah'ın kahr u hışmına uğradığını söylemekte ve kapudan paşaya ve halka şöyle emr ü ferman etmektedir: "*... ben ki hazret-i vâcibü'l-vücûduñ ednâ ahkar kulıyam (...) imdi vekâletüm hasebiyle cümle ümmet-i Muhammed'i şerî'at-i garrâya da'vet ve 'ibâdu'llâhi tâ'ate ragbet idüp cümle mezâlim ve ta'addiyâtuñ men' olması'çün fermân iderem ki (...) fukarâ ve zu'afâdan zulm ü ta'addiñüzi kaldurup cümle ümmet-i Muhammed'i âsûde ve emr-i râhatlarına sa'y iderseñüz yüzüñüz ag olsun yohsa zulm ü ta'addiden el çekmeyüp hilâf-ı şer' ile fukarâ ve zu'afâya gadr sevdâsında olursañuz sizleri hazret-i vâhibü'l-Kahhâr'a havâle iderem hasmuñuz Allâh ve peygamber olsun ve siz ki cümle ümmet-i Muhammed'süñüz siz dahi fenâ fi'llerden ve 'amellerden tevbekâr olup a'mâl-i sâlihaya turuşalum eger emr-i şerîfüme [itâ'at] itmeyesüñüz Hak Te'âlâ hazretlerinüñ kahrını mülâhaza idesüñüz ve's-selâm.*"

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

Sonuç

Bu yazıyla son yıllarda artan mecmua çalışmalarına bir yenisi daha eklenmiş ve içerisinde belli türlere ait metinler barındıran mensur bir mecmua gün yüzüne çıkarılmıştır. Çalışma neticesinde mecmuada bazıları benzer konulara sahip sekiz metin muhteva itibarıyla tanıtılmıştır. Bu sekiz metinden ilk beşi art arda belli bir bütünlük içerisinde sıralanmıştır. Diğer üçü ise mecmuaya sonradan eklenmiş olmalıdır. Dil, edebiyat, folklor, astroloji, din gibi alanları yakından ilgilendiren bu metinler oldukça sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır.

Mecmuadaki ilk metin Nasihat-i İskender'in belli oranda okunduğu kütüphanelerde tespit edilen nüshalarından anlaşılmaktadır. Öğüt kitaplarının geneli için düşünülebilecek bu durumu Zafername için de söylemek mümkündür. Zira bu eser de muhteva itibarıyla Nasihat-i İskender gibi aslında öğütlerden oluşmaktadır ve çeşitli kütüphanelerde nüshalarına rastlanmıştır.

Mecmuadaki dikkat çekici metinlerden biri İlm-i Yed'dir. Zaman zaman kefname olarak da adlandırılan bu tür metinler literatürde kıyafetname türü eserlerin bir parçası olarak yer almaktadır. İlm-i Yed'i bu hâliyle mecmuadaki bir sonraki eser Kıyafetname-i Yûnus Efendi içinde değerlendirmek mümkündür. Kıyafetname-i Yûnus Efendi'nin, firaset ilminin alt başlıklarından olan ve çeşitli özelliklerinden hareketle kişilerin insani ve ahlaki vasıflarına dair yapılmış yorumları ihtiva eden kıyafetname türü eserlere iyi bir örnek olduğu söylenebilir. Eser, hakkında bilgi sahibi olmadığımız Yûnus Efendi adlı birine aittir.

Okçuluktan söz eden Nu'ütü'l-kavs, mecmuanın en hacimli eseridir. 33 fasıl hâlinde kaleme alınan eserde ilk iki fasıl yayın ve okun tanıtılmasına ayrılmış, geri kalan fasıllarda genel hatlarıyla ok ve okçuluğa dair çeşitli konular üzerinde durulmuş, bu işin edeplerinden söz edilmiştir. Konusu itibarıyla orijinal bir eserdir.

Tıraş olunan günlere dair metin oldukça ilgi çekicidir. Herhangi bir başlığı olmayan bu kısa metinde pazar gününden itibaren tek tek günler ve bu günlerde tıraş olan kişinin nelerle karşılaşacağına dair yorumlar yapılmıştır. Fakirliğe sebep olan yirmi husus ile dünyayı ve ahreti mamur edecek yedi hasletten söz eden metinlerin ise Hz. Muhammed'den nakledildiği söylenmiştir. Mecmuadaki son metin bir padişah fermandır. Fermanda ilme yapılan vurgu dikkat çekicidir.

Mecmuadaki bu metinlerden okçuluk ve padişah iradesi dışında kalanların "nasihat" ve "fal" konusu etrafında birleştiği görülmektedir. Çeşitli konularda öğütler içeren Nasihat-i İskender, Zafername, fakirliğe sebep olan hususlar ile dünyayı ve ahreti mamur eden hasletleri nasihat başlığı altında toplamak mümkündür. İlm-i Yed, Kıyafetname ve tıraş olunan günlerle ilgili metin ise genel itibarıyla fal geleneği içerisinde değerlendirilebilir. Bu hâliyle mecmuayı büyük oranda "nasihat ve fal mecmuası" olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

AYNUR, Hatice vd. (haz.) (2012). Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmûa: *Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları.

ÇAKIR, Müjgân (2013). "Büzürcümihr-i Hakîm'in Nûşirevân-ı Âdil Adına Yazdığı Zafername'nin Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir Değerlendirme ve Bir Zafer-nâme Tercümesi", *Ahmet Atillâ Şentürk Armağanı*, edt. Ahmet Kartal-Mehmet Mahur Tulum, İstanbul: Akademik Kitaplar.

GIYNAŞ, Kamil Ali (2011). "Şiir Mecmuaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 25: 245-60.

AVCI, Derleyeni Meçhul Mensur... AKAD, 1 [2], 19-27

GÜRBÜZ, Mehmet (2013). "Osmanlı Şiirinin Hazineleri: Mecmualar ve Cönkler Çalışmayı", *Turkish Studies*, Ankara, VIII/1: 2947-9.

Mecmua, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, Nu. 1457, 95 vr.

UZUN, Mustafa (2003). "Mecmua", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, XXVIII: 265-8.